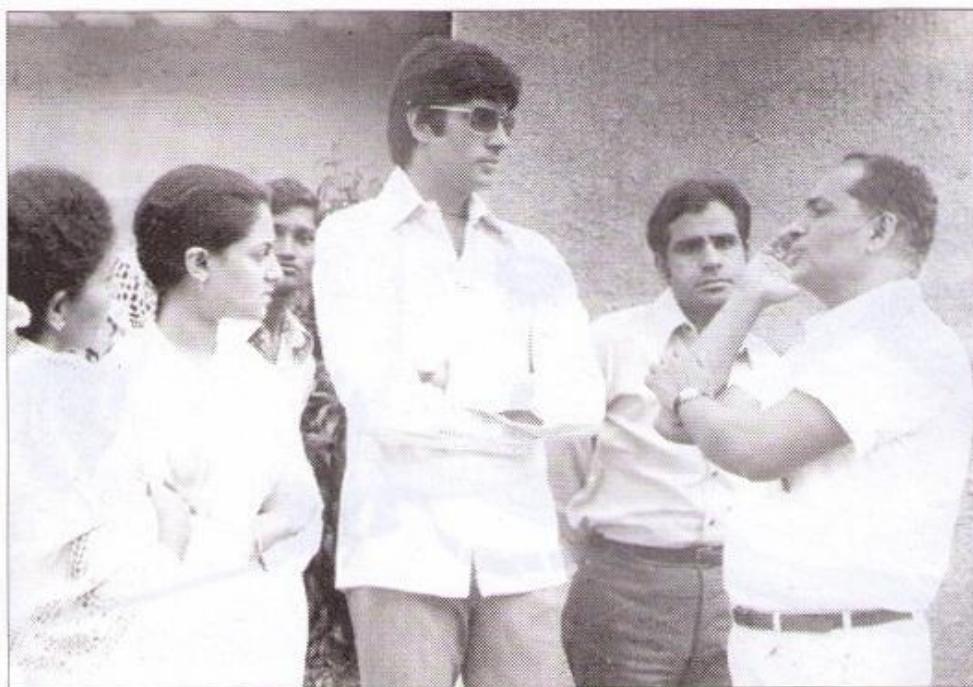


आत्मचित्र - भाग ४९

(कै. राम गवाले यांच्या 'आत्मचित्र' या आत्मचरित्रात्मक पुस्तकातून क्रमशः)



'राजकमल स्टूडिओ'मध्ये एका समारंभाच्या वेळी जया व अमिताभ बच्चन समवेत

एक दिवस अमिताभ आणि शशी कपूर माझ्या ऑफिसमध्ये आले. मी त्यांचं स्वोगत केलं आणि म्हणालो, "तुमच्यापैकी एक कोणी आला असता तरी न झेपणारी हस्ती होती. दोघं का, बाबा? काही प्रॉब्लेम?" ते न बसताच म्हणाले, "आज आम्हांला मेकअप केल्यापासून अजायबघरमध्ये असल्यासारखं वाटतंय."

खिडकीकडे जात मला म्हणाले, “जरा इकडं येता का?” मी ते उधे होते तिथं खिडकीकडं गेलो आणि त्यांनी मला बाहेरचं दृश्य दाखवलं. गेटच्या आंत दोन मोठ्या बसेस उभ्या होत्या आणि त्यातून कितीतरी स्त्रिया इतस्ततः फिरत होत्या. मला म्हणाले, “जरा देखिए, इनसे हमे छुटकारा दीजिये.” मी त्यांचा प्रॉब्लेम समजू शकलो आणि त्याबाबत स्टूडिओ मॅनेजरशी फोनवर बोललो. निदान प्रत्यक्ष शूटिंग चाललं आहे त्यापासून या महिला मंडळांनी थोडं दूर राहावं आणि शांत राहावं, असं मी सांगितलं. काही वेळानंतर मी माझ्या नेहमीच्या राऊंडला निघालो, निरनिराळ्या सेटस् आणि लोकेशन्सकडे फेरी मारत असताना मला अमितजी स्टूडिओच्या बाहेर एका खुर्चीवर बसलेले दिसले. त्यांना खूप स्त्रियांनी, मुलींनी घेरलेलं दिसलं. ते स्वाक्षर्या देत होते आणि भंडावून सोडणाऱ्या प्रश्नांना उत्तरं देत होते. मी फक्त नमस्कार करून विचारलं, “भाईसाब, कुछ तकलीफ तो नहीं?” माझ्या विचारण्याचा अर्थ त्यांच्या लक्षांत येऊन ते फक्त हसत मिस्किलपणे “थँक्यू” म्हणाले. प्रेम करणाऱ्या रसिक चाहत्यांना नाराज करणं अवघड जातं.

मी माझं ऑफिस ज्या कॉन्फरंस हॉलमध्ये तात्पुरतं थाटलं होतं ते मी खूप व्यवस्थित ठेवलं होतं. आता निर्माते त्या ऑफिसच्या जागेत कधी कॉलेजच्या प्रिन्सिपॉलचं ऑफिस, कधी हॉस्पिटलच्या डीनचं कार्यालय अशी सोयिस्कर मांडणी करू लागले आणि फिल्मसिटीला त्याबदल भाडंही मिळू लागलं. एक दिवस मी मंत्रालयातून एक मिटिंग आटोपून माझ्या ऑफिसकडे वर जाताना पाहिलं तर सारा शूटिंगचा पसारा, लाईटिंग चाललेलं आणि अशोककुमारजी (दादामुनी) मेकअप करून खुर्ची टाकून बसलेले. नमस्कार चमत्कार झाल्यानंतर ते मला म्हणाले, “वुई हॅव ऑक्वार्ड युवर ऑफिस.” मी त्यांना म्हणालो, “मी ऑफिसमध्ये न बसण्याबदल आपल्या फिल्मसिटीला रोज एवढे पैसे मिळणार असतील तर मी झाडाखाली टेबल टाकून बसायला तयार आहे.”

फिल्मसिटीमधल्या गमती लिहिण्यासारख्या खूप आहेत. एकदा एक प्रथितयश स्त्री कलाकार, जिला एक नव्हे, दोन नव्हे, दहा गाड्या ठेवण्याची ऐपत होती. ती टॅक्सीतून येऊन उतरताना मी पाहिली. मी ऑफिसमध्ये असताना आमचा एक युनिट असिस्टंट माझ्याकडे काही कामासाठी आला होता. मी त्याला सहज विचारलं, “अरे, आज ती अमुक अमुक आर्टिस्ट टॅक्सीनं कां आली? बाहेरून येताना तिला, गाडीला वाटेतल्या लोकांनी काही प्रॉब्लेम निर्माण केला नाही ना?” तो युनिट मॅनेजर मला थोड्या हळू आवाजात म्हणाला, “नाही सर, गाडी आणि विशेषत: ड्रायव्हरला सोडून देऊन ती मुद्दामच टॅक्सी करून आली असणार,

कुणाला विशेष कळू नये, गवगवा होऊ नये म्हणून. खरं तर तिचं आज इथं शूटिंग नाही आहे, पण आज तिच्या लाडक्या कलाकाराचं आहे न?” चंदेरी दुनियेच्या असंख्य मासिकात सिनेमांचं गलॅमर असणाऱ्या असंख्य वाचकांना रिझावणाऱ्या, अशा कितीतरी घटना इथं घडत असत. पत्रकारांपेक्षा ड्रायव्हर्स आणि मिठाई वगैरे घेऊन येणारे बंगाली बाबू यांना सारी वित्तबातमी असे. एकदा एक आउटडोअर शूटिंग चालू होतं. एक प्रसिद्ध स्त्रीकलाकार शर्ट पॅट आणि पॅडस् लावून बॅटिंग करते आहे असा क्रिकेटचा खेळ चालू असल्याचा सीन होता. एकदम दोन टॅक्सी तिथे आल्या आणि त्यातून काही अरब पाहुणे उतरले. शूटिंग बघताबघता जरा वाजवीपेक्षा फाजील जवळीक आणि अगदी लाळ गळेपर्यंत आचरट बोलणी त्यांनी सुरु केली. मग ती कलाकार साहजिकच गाडीत बसून वैतागून निघून गेली. झालं! ही सारी तक्रार माझ्यापर्यंत येऊन पोचली. त्या अरबांचं आणि टॅक्सीवाल्याचं तिथंच कडाक्याचं भांडण झालं होतं. शूटिंग दाखवायला नेतो म्हणून त्यासाठी वरेच पैसे एका मध्यस्थानं घेतले होते. आमच्या काही पहारेकच्यांचं त्या मध्यस्थाशी संधान होतं. हा प्रकार वरेच दिवस चालू होता म्हणे, असं एका पहारेकच्याकडून कळलं. तो प्रामाणिक कामगार होता. अजून प्रामाणिक माणसं, चांगली माणसं जगात आहेत, म्हणून एकंदरीत तोल राहिला आहे, नाहीतर माणसानं देवालादेखील केंव्हाच विकून टाकलं असतं.

चिनगरीच्या बाहेरचा रस्ता चालू झाल्यावर वेळी-अवेळी, रात्री शूटिंग संपत असे आणि लागलीच मध्यरात्री कलाकार आपल्या गाडीनं जात असत. कधीकधी रस्त्याला दगड ठेवून अडथळा निर्माण केला जात असे आणि कलाकारांकडून पैसे काढले जात असत. अशा घटना घडल्याचं पुढं एकदा माझ्या कानावर आलं. त्या भागातल्या पोलीस चौकीवरील पोलीस मंडळी या प्रकाराकडे दुर्लक्ष करीत, असं चौकशीअंती कळलं. एक पोलीस अधिकारी आणि त्यांच्याबरोबर एक कॉन्स्टेबल माझ्या ऑफिसमध्ये आले आणि कळवळून सांगू लागले, “साहेब, आपण या घडलेल्या प्रकाराबद्दल कमिशनर ऑफिसकडे कशाला कळवलं? मध्यरात्री हेडऑफिसकडून आलेल्या हुकूमाप्रमाणं, आम्हांला वाटतं, नाईट पेट्रोलिंग जीप इकडं राऊंडसाठी येते.” मी म्हटलं, “अहो, तुमच्याकडनं हा बंदोबस्त झाला असता, तर आम्ही कशाला वर कळवलं असतं?”

वस्तुस्थिती अशी होती की तीन पहारेकरी, जीपचा ड्रायव्हर यांना अगदी गुप्तता ठेवण्याबद्दल ताकीद देऊन पहारेकच्यांना शूटिंगच्या कपडेपटातला पोलिसांचा पेहराव करून, नकली; पण अगदी खन्या दिसाव्यात अशा बंदुका वगैरे घेऊन एकानं बंदुकीसह दक्ष उभं राहायचं, अशी योजना केली होती. ही नकली मंडळी

मध्यरात्री पेट्रोलिंग करत असत. आलेल्या खन्या पोलिसांनी आपण नाईट पेट्रोलिंगची व्यवस्था करतो म्हटल्यावर आम्हांला या बनावटीची पुढं मुळीच गरज पडली नाही.

फिल्मसिटीचा प्रकल्प यशस्वी झाल्याचं दिसत होतं. निर्मात्यांकडून, परदेशी तंत्रज्ञांकडून प्रकल्पाची प्रशंसा होऊ लागली होती. यावेळी हा प्रकल्प आणखी आधुनिक यंत्रसामग्रीच्या दृष्टीनं सुसज्ज क्वावा यासाठी शासनानं मला जर्मनीला कोलोन या ठिकाणच्या आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनात आणि इंग्लंड, अमेरिका, जपान वगैरे देशांत पाठवण्याचा निर्णय घेतला. कोलोनची फोटोकिना फेयर म्हणजे अतिशय योजनाबद्ध मांडणी केलेला जणू कुंभमेळाच. नव-नवीन यंत्रसामग्री, त्याची प्रात्यक्षिक, त्याची माहिती-पत्रकं हे काही संबंधित तपशील अभ्यासून मी रात्री बसून त्याच्या नोटस् केल्या. यावेळी स्टेडिकॅम कॅमेरा सिस्टीम हा नव्यानं आलेला चमत्कार होता. इथं आणि अमेरिकेत, आणि विशेषत: जपानमध्ये दिसलेल्या काही उपयुक्त गोष्टीची नोंद ठेवली. बरोबर घेतलेल्या पत्रांचा उपयोग झाला. परतल्यावर मी दोन रिपोर्टस् सादर केले. एक किमान दहा वर्ष डोळ्यांसमोर ठेवून फिल्मसिटीमध्ये काय प्रगती करता येईल असा आणि दुसरा निव्वळ तांत्रिक बाबींच्या विकासाचा.

अमेरिकेत लॉस एंजेलिसला रणजीतसिंग नावाच्या एका भारतीय तंत्रज्ञाचा परिचय झाला. तिथल्या योजनाबद्ध अभ्यासामध्ये त्याचं अतिशय मोलाचं मार्गदर्शन झालं. तो छायाचित्रकार आणि चित्रपट संकलक होता. त्या पतिपत्नींचा परिचय अतिशय जिव्हाळ्याचा झाला.

छोट्या-मोठ्या अनेक देशांमध्ये जाऊन मी या अभ्यासाचा हेतू डोळ्यांसमोर ठेवून पृथ्वी प्रदक्षिणा करून परत आलो.

चित्रनगरीत अगदी सुरुवातीला मी अगदी झोकून देऊन काम केलं. जवळजवळ ऑनरेसियम घेतल्यासारखी अर्थप्राप्ती होती. असंख्य झाडं लावणं, परिसर स्वच्छ ठेवणं, अप्रसन्न वागणूक दिली जाऊ नये असे कित्येक कटाक्ष पाळले जावेत याबद्दल मी जागरूक होतो. पुढं दहा वर्ष काय काय करावं, संपूर्ण योजना स्क्रिप्ट टू स्क्रीन ही प्रगती इथेच होऊ शकावी; पर्यटन आणि चित्रपटनिर्मिती याची इथे कशी योजनाबद्ध सांगड घालता येईल, आणि परिणामी शासनावरचा भार हलका कसा होईल, असा लेखी आलेखही मी दिला होता.

माझे स्नेही, मित्र साहजिकच फिल्मसिटीत येऊन गेले. एकदा पु.ल.ही तिथं येऊन दोन-तीन तास आनंदात घालवून गेले. मी, आमचे मैनेजर राव आणि पु.ल.लॉनवर बसलो असताना पु.ल. रावांना म्हणाले, “या फिल्मसिटीचा पसारा

आणि आवाका पाहिल्यावर मला एक आनंद होतो आहे, की हे सगळं माझ्या एका मित्रानं केलंय.” हा प्रकल्प चालू असताना काही व्यक्तींनी मला खूप उत्तेजन दिलं, प्रसंगी मार्गदर्शन केलं. त्यांना मी कधीच विसरू शकणार नाही. या प्रकल्पाची योजना आणि प्रगती चालू असताना भारतीय संस्कृतीचं-विशेषतः मराठी माणसाच्या आशा-आकांक्षांचं, साहित्य, कला यांचं भान असणारे मा.शरद पवारांच्यासारखे मुख्यमंत्री पूर्ण सहाय्यभूत झाले.

मुंबई ही चित्रपट माध्यमाची राजधानी. तेव्हा तंत्रज्ञाना, निर्मात्यांना आवश्यक असलेली आधुनिक यंत्रसामग्री असावी आणि मुंबईंचं महत्त्व चित्रपट माध्यमात जसं आहे तसंच राहून ते वृद्धिंगत व्हावं, यासाठी त्यांचा सतत पोषक आणि आग्रही दृष्टिकोन असे. आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचा तंत्रज्ञ आणि माझा मित्र मंगेश देसाई, बी.आर.चोप्रा, एल.व्ही.प्रसाद, यश चोप्रा, शक्ती सामंता, अमिताभ बच्चन, धर्मेंद्र यांसह अनेक कलाकार, मुकुंदराव किलोंस्कर, सांस्कृतिक खात्याच्या सचिव आणि फिल्मसिटीच्या कार्यकारी संचालिका मालती तांबे-वैद्य, जागतिक कीर्तीचे लेखक मनोहर माळगांवकर, चित्रपती व्ही.शांताराम, देशी परदेशी चित्रपट व्यवसायातील व्यक्ती, निर्माते, तंत्रज्ञ, कलाकार यांचा तर सतत आधार या प्रकल्पाला राहिला. पुढे हळूहळू शासकीय वातावरणात निव्वळ अधिकारी होऊन राहण्यात माझं मन रमेना. शिवाय शासकीय वातावरणातील काही सहकाऱ्यांच्या काम न करता श्रेय मिळवण्याच्या मतलबी वागणुकीची नावड निर्माण झाली. मी त्या गोष्टींचा मुकाबला करू शकलो असतो, पण मला त्यात रसही राहिला नाही आणि मी फिल्मसिटीच्या कामातून मुक्त झालो. कोणत्याही प्रकल्पाच्या प्राथमिक उभारणीच्या कामगिरीमध्ये एक आव्हानरूपी प्रेरणा असते. यातलं यश हीच आनंदाची कमाई असते. पुढं भविष्यात श्रेय कधीच मिळत नसतं. फिल्म इन्स्टट्यूट काय किंवा फिल्मसिटी काय, माझ्याबाबत हेच झालं.

- वै. राम गबाले

(‘आत्मचित्र’ पुस्तकासाठी भारतातील संपर्क - अरुण जाखडे - २५४४२४५५)